

A felelősség új irányai a magyar magánjogban

Fézer Tamás^{1,2}

A magyar magánjogot sem kerülte el az a felgyorsult fejlődés, amely a világon szinte mindenhol a polgári jogi felelősség paradigmáinak megváltozásához, átértékeléséhez vezetett. A magyar felelősségi jogra egyrészt hatással voltak az Európai Unió égisze alatt zajló jogharmonizációs folyamatok, másrészt a globalizáció hatására mind Magyarországnak a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokban való részvétele, mind a magánszemélyek határokon átnyúló jogvitái olyan kérdéseket vetettek fel a bíróságokon, melyek a klasszikus polgári jogi felelősségi teóriák megváltozását eredményezték. A rendszerváltást követően indult, majd valódi erőre a 2000-es évek elején kapó polgári jogot érintő rekodifikációs folyamat kiváló lehetőséget teremtett arra, hogy a megváltozott társadalmi, gazdasági, politikai, technológiai környezetre szabott módon felülvizsgálhassa a jogalkotó a deliktuális és a kontraktuális felelősség körében uralkodó nézeteket, szabályozási modelleket. Az új Polgári Törvénykönyv megalkotása azonban – véleményünk szerint nagyon helyesen – nem esett abba a hibába, hogy a számos, bírói gyakorlatban előkerülő új probléma (pl. szüléssel, születéssel kapcsolatos kárigények, nem vagyoni sérelmek kompenzálásának új irányai, stb.) valamennyi aspektusát akár a jelenlegi ítélkezési állandók, akár új koncepciók mentén szinte kazuisztikus jelleggel szabályozza. A polgári jogi felelősség körében alkotott normák továbbra is megfelelő absztrakcióval kerültek megszövegezésre. Elkerülhetetlen volt azonban, hogy pont a túlszabályozottság és a merev normarendszer buktatóinak kivédése érdekében alkotott új terminológiák (pl. előreláthatóság, nem vagyoni sérelem) normatív definíció nélkül váljanak a magyar polgári jog részévé, a bíróságokra hárítva az értelmezés feladatát. Ugyan el kell fogadnunk, hogy egy akkora horderejű változás, mint ami egy új magánjogi kódex hatályba lépéséhez kapcsolódik, szükségképpen bizonytalanságot teremt néhány új norma alkalmazásával, értelmezésével kapcsolatban, mégis ésszerű és a modern polgári jogokban uralkodó szabályozási tendenciáknak megfelel az absztrakt, bírói jogértelmezésre nagymértékben támaszkodó felfogás. Különösen akkor igazolható ez a megállapítás, ha tekintettel vagyunk arra a tényre, miszerint a felelősségi jog körébe tartozó normák változásának kiváltó oka pont a bírói gyakorlatban megjelenő új tendenciák, értelmezési megoldások kodifikálásának igénye volt. E cím alatt arra teszünk kísérletet, hogy az elmúlt másfél évtizedben a polgári jogi felelősség magyar felfogásának új elemeit gyűjtsük egybe, és elemezzük, figyelemmel az új kódex alkalmazásának várható hatásaira. Ez a megoldás szükségképpen több ponton elrugaszkodik a normatív szabályozás elemzésétől, és a bíróságok jogfelfogásának alapos vizsgálatát, néhány esetben kritikáját is magában foglalja annak érdekében, hogy hiteles képet fessen azokról az új irányokról, melyek meghatározzák a magyar polgári jogi felelősség jelenét és vélhetően jövőjét.

1. A kontraktuális és a deliktuális felelősség elkülönülése

A magyar polgári jog az 1959-ben elfogadott Ptk.³ hatályba lépésétől kezdődően a kontraktuális és a deliktuális felelősség egységét hangsúlyozta. A vétkességi (felróhatósági) alapú felelősségi rend általános alakzatként volt jelen a

¹ Habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

² A tanulmány elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatta.

³ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: 1959-es Ptk.).

szerződésszegéssel okozott károk és a szerződésen kívüli károkozás körében. Az 1959-es Ptk. 318. §-ában egyértelmű kapcsolatot teremtett a két felelősségi rendszer között egy utaló szabállyal, mely néhány szűk körű kivételtől eltekintve a deliktuális felelősség valamennyi szabályát alkalmazni rendelte szerződéses jogviszonyokban is. A XX. század második felében azonban Nyugat-Európában egyre markánsabban jelent meg a két felelősségi rezsím elszakadása egymástól. Az ehhez vezető folyamat kiváltó oka a kontraktuális és a deliktuális károkozási szituációk merőben eltérő voltában keresendő. Míg a deliktuális felelősség eseteiben előzetes jogviszony nélkül vagy annak hiányában történik a károkozás, addig a szerződés általában jól kalkulálhatóvá teszi a felek kötelezettségeit. Amennyiben a jogellenes magatartás, mint a felelősségre vonás egyik előfeltétele oldaláról közelítünk a kérdéshez, a kontraktuális jogviszonyok esetében ez a kötelezettség, melynek megszegése a felelősség jogkövetkezményét vonja maga után, kiszámítható és egyértelmű. Az is sajátossá teszi a kontraktuális felelősség eseteit, hogy a kötelezettségeket a károkozó – szerződésszegésért felelős fél – önként vállalja, a szerződéses szabadságból eredően. A deliktuális felelősség esetén – ahogyan arról az európai doktrínák fejlődési folyamatai kapcsán már megemlékeztünk – számos problémát vet fel magának a kötelezettségnek az azonosítása. A vétkesség koncepciója azonban erősen vitatható eleme a kontraktuális felelősségnek. Maga a jogalkotó is élt azzal a megoldással, hogy bizonyos szerződések körében az általános szabályoktól eltérően szabályozta a felelősség kérdéseit, objektív alapokra helyezve azt (pl. a fuvarozó árukárokért való felelőssége a fuvarozási szerződés körében, a közraktár felelőssége)⁴. A kontraktuális károkozás körében a vétkesség koncepcióján a Bécsi Vételi Egyezmény kihirdetése lazított némiképp.⁵ A nemzetközi adásvétel szabályai ugyanis értelemszerűen egy professzionális üzleti jog kialakítását kísérelték meg a külgazdasági forgalom egyik legfontosabb szerződéstípusa, az adásvétel körében. A kontraktuális felelősség ennek megfelelően nem engedett teret a vétkesség hiányára alapított mentesülésnek, és szűk körű kimentési esetköröket szabályozva, objektív felelősséget állapított meg a szerződésszegő oldalán, ellentételezésként limitálva a kártérítés mértékét. A Ptk. külgazdasági kapcsolatokban történő alkalmazásának szabályait tartalmazó ún. Kptk.⁶ is lehetővé tette, hogy a felek szerződési szabadsága a felelősség korlátozására vagy kizárására is kiterjedjen, és a teljes kártérítés deliktuális jogban érvényesülő elvétől eltérően limitálta a kártérítés mértékét. A magyar jogban azonban a vétkességi alakzattól való eltérés, a teljes kártérítés elvének felülírása csupán a külgazdasági szerződések körében volt általánosan jelen. Belföldi jogviszonyokban – a néhány nevesített kivételtől eltekintve – a polgári jogi felelősség továbbra is egységet alkotott, legalábbis a normatív szabályozás szintjén. A rendszerváltást követően azonban a bírói gyakorlatban egyre markánsabban jelentek meg azok az álláspontok, melyek a felróhatóság, mint kimentési ok értelmezése során különbséget tettek a deliktuális és a kontraktuális felelősség körébe értett jogviszonyok között.⁷ A szerződésszegésből eredő károk megtérítése iránt indított perekben a felróhatóság vizsgálata során egy jóval objektívabb mércét, a racionális, üzleti alapon nyugvó döntés mércéjét lehetett felismerni a magyar bíróságok gyakorlatában. Az új Ptk. alapjaiban változtatta meg a kontraktuális felelősség szabályozását, ugyanis

⁴ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről 501. §.

⁵ 1987. évi 20. tvr. az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről 79. cikk.

⁶ 1978. évi 8. tvr. a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének a külgazdasági kapcsolatokra történő alkalmazásáról 15. § és 18. §.

⁷ Menyhárd Attila: Felelősség szerződésszegésért, Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/3. 25.

a visszerthes szerződések esetében főszabállyá tette az objektív, felróhatóságtól független felelősséget, ezzel elsősorban a professzionális üzleti tranzakciók igényeihez igazítva a kontraktuális felelősséget hazánkban. A törvény miniszteri indokolása szerint ugyanis a szerződés keretében önként vállalt kötelezettség megszegésének a szankcionálása nem lehet a szerződő fél igyekezetének a függvénye, így az adott helyzetben általában elvárható magatartás bizonyításával nem is mentesülhet a kártérítési felelősség alól. A polgári jog reparációt hangsúlyozó szemlélete pedig megkívánja, hogy a másik szerződő fél, akinek jogos üzleti várakozásai hiúsultak meg a szerződésszegés következtében, átháríthassa ezeket a károkat a szerződésszegő félre. A szerződésszegésért való felelősség így a magyar jogban eltávolodott az egyéni jogsértések szankcionálását hirdető klasszikus felelősségi jogi felfogástól, és sokkal inkább a kockázatelosztás, kockázattelepítés irányába tett jelentős lépésként értékelhető.⁸

A szigorú felelősség alóli mentesülés három feltétel egyidejű bizonyítását követeli meg. A szerződésszegést előidéző körülménynek, illetve a szerződésszerű teljesítés akadályának egyrészt a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívülnek kell lennie, másrészt olyanak, melyet a szerződésszegő fél a szerződéskötés időpontjában előre nem láthatott, és harmadrészt olyan körülményről legyen szó, melynek elkerülése, vagy az ebből eredő kárkövetkezmény elhárítása a szerződésszegéskor nem volt elvárható. Az ellenőrzési körön kívüliség tekintetében fontos hangsúlyoznunk, hogy – legalábbis a jogalkotó szándéka szerint – a tevékenységi körön kívül esés kategóriájánál mindenképpen tágabb fogalomként értelmezendő. Míg a tevékenységi körön kívül eső körülmények kiszélesítik a szóba jöhető okok körét minden olyan körülményre, mely nem tartozik szorosan a szerződésszegő tevékenységével összefüggő munkamozzanatok, cselekvési mozzanatok körébe, addig az ellenőrzési körön kívül esés már csak azokat a körülményeket fogadja el a sikeres mentesüléshez, melyeket a szerződésszegő fél nem tudott befolyásolni. A körülmény előre nem látható voltának megítélése során a bírói gyakorlatra hárul majd a feladat, hogy ennek objektív vagy éppen szubjektív voltáról állást foglaljon. Véleményünk szerint a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség új modelljébe egy objektivizált megközelítés illeszkedne jobban, mely nem csupán a konkrét esetben szerződésszegő fél ismereteit, tudásszintjét vizsgálja, hanem bevonja az értékelés körébe mindazokat az információkat, melyek egyébként elérhetőek voltak számára. A túlzottan szubjektivizált előreláthatósági klauzula ugyanis sok esetben parttalanná tenné az igényérvényesítést, hiszen lehetetlen lenne annak bizonyítása, mely tényekről tudott a szerződésszegő fél a szerződéskötés pillanatában, és melyek megismerésére nem nyílt akkor még lehetősége. Az objektivizált előreláthatósági modell is zsákutcának bizonyulhat, hiszen olyan esetben, amikor az adott jogalanytól teljesen elvonatkoztatva, a piacon, az üzleti életben vagy a konkrét szektorban éppen elérhető információk hozzáférhetőségét vizsgáljuk, gyakorlatilag kiüresítjük a mentesülés lehetőségét. Az arany középút véleményünk szerint az lehet, ha a rendes üzleti kockázatokat semmiképpen sem tekintjük olyanak, mint amelyek előreláthatatlanok, és minden olyan információ, melynek a szerződő fél birtokában volt, illetve különösebb nehézség nélkül ésszerűen elvárható lett volna tőle, hogy azokról tudomást szerezzen, majd ezek mérlegelésével kössön szerződést, olyan okoknak tekintendők, melyeket a szerződésszegő fél előreláthatott. Megjegyezzük, hogy az előreláthatóság a Ptk. egyik olyan új terminológiája, mely rögtön három szerepkörben

⁸ Wellmann György: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban II. rész, In: Wellmann György (szerk.): Szerződések tára – Az új Ptk. alapján, HVG Orac, Budapest (2014) 37.

is felbukkan a kódexben. A kontraktuális felelősség körében ugyanis nem csupán a felelősség alóli mentesülés egyik feltételénél, hanem a kártérítés mértékét is befolyásoló tényezőként alkalmazza a Ptk. Végül a deliktuális felelősség körében – ahogyan erre majd később még kitérünk – okozatossági teóriaként is funkcionál, mely szintén hatással lehet a kártérítés mértékére, a kártérítési kötelezettség terjedelmére. Visszatérve a kontraktuális felelősség alóli mentesülés feltételeihez, a harmadik körülmény, melynek bizonyítása a sikeres mentesülésnek előfeltétele, hogy a szerződésszegő fél mindent megtegyen annak érdekében, hogy e körülmény bekövetkezését elkerülje, a kárt elhárítsa. Ebben a körben azonban jelentősége van a felróhatóságnak, hiszen az elkerülhetőség, elháríthatóság a szerződő féltől adott helyzetben általában elvárható magatartás szintjéhez kell, hogy igazodjon. Így nem kötelezhető a szerződő fél arra, hogy irreális költségeket vállaljon fel annak érdekében, hogy az ellenőrzési körén kívül eső, előre nem látható körülményt elkerülje. Még ilyen esetben is relevanciája lehet azonban a másik fél felé fennálló tájékoztatási kötelezettségének, valamint a mindkét felet terhelő együttműködési kötelezettségnek. Ha a károsodással fenyegető külső és előre nem látható körülmény elkerülése nem is várható el a szerződő féltől, a másik fél haladéktalan tájékoztatása mindenképpen olyan cselekvésként értékelhető álláspontunk szerint, mely beletartozik az elvárható magatartások körébe.

A kontraktuális felelősség terén eszközölt változtatások között lényeges kiemelni a kártérítés mértékének korlátozására vonatkozó jogszabályi rendelkezést.⁹ Az objektív felelősség ugyanis a polgári jogra jellemző balanszírozó erők okán csak azon károk vonatkozásában ír elő kártérítési kötelezettséget a szerződésszegő fél oldalán, melyek a szolgáltatás tárgyában esett károk, az ún. tapadó károk. A jogosult vagyoniában keletkezett egyéb károkat, valamint az elmaradt vagyoni előnyt csak annyiban kell megtéríteni, amennyiben a jogosult bizonyítja hogy azt a kárt, mint a szerződésszegés lehetséges következményét a másik fél a szerződéskötés időpontjában már előre láthatta. Az előreláthatóság, mint a kártérítés mértékét korlátozó elem felértékeli a szerződő felek tájékoztatási és együttműködési kötelezettségét. A szerződést kötő jogalanyoknak ugyanis érdekük fűződik ahhoz, hogy a szerződéssel kielégíteni kívánt szükségletükről is informálják a másik felet, valamint felfedjenek minden olyan szerződéskötési motivációt, a szerződés tartalmát lényegessé tevő indokot, amely befolyásolhatja a szerződésszegéssel nála előálló károk, hátrányok típusát és mértékét. Két értelmezési problémára hívjuk fel e helyütt a figyelmet. Mivel az előreláthatóság a következményi károk tekintetében a szerződéskötés időpontjában vizsgálható, így kérdéses, hogy különösen tartós jogviszonyokban a felek közötti későbbi információcsere, mely gyakran új tényeket is megvilágít, mennyiben vehető figyelembe az előreláthatóság szempontjából. Véleményünk szerint az előreláthatóság vizsgálatának szerződéskötés időpontjához kötése megszorítóan értelmezendő szabály. A szerződés feltételeinek, tartalmának kidolgozása ugyanis arra tekintettel történik, hogy a felek mérlegelik, milyen kötelezettségeket milyen kockázat mellett vállallnak el. Egy szerződéskötést követő tájékoztatás így a szerződésszegés miatt előálló és megtérítendő károk mértékét nem befolyásolhatja, hiszen a másik fél már nem tudja ehhez igazítani saját kötelezettségvállalását, valamint az ellenértéket. Nyilvánvaló, hogy nagyobb kockázat felvállalása esetén az ellenérték nagyobb összegben való meghatározása elemi érdeke lenne a szerződő félnek. Ebből adódóan álláspontunk szerint csak akkor van lehetőség a szerződéskötést követően közölt új információk bevonására az előreláthatóság vizsgálata során, amennyiben a szerződés

⁹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 6:143. §.

módosítása is megtörténik a felek között. A keretszerződések esetében más a helyzet. A keretszerződés csak a jövőbeni esetleges szerződések irányait jelöli ki a felek között, és mögöttes joganyagként azt szolgálja, hogy a feleknek ne kelljen a keretszerződésben rögzített kérdések tekintetében minden konkrét szerződéskötéskor újra megállapodniuk. Ebből adódik azonban, hogy amennyiben a keretszerződés alapján megkötött valamely szerződés a keretszerződéshez képest új tényeket, motivációkat világít meg a felek között, ezek olyan tényekként értékelendők, melyek az előreláthatóság körébe bevonhatók. Az előreláthatósággal kapcsolatos másik dilemma, hogy milyen forrásból kell tudomást szereznie a szerződéskötés időpontjában a feleknek arról, mely következményekkel néz szembe majd a másik fél, amennyiben szerződésszegés történik. Szemben a felelősség alóli mentesülés körében tárgyalt előreláthatósági szabállyal, a kártérítés mértékét korlátozó előreláthatóság vizsgálatánál véleményünk szerint csak a szerződésből kitűnő, abból kikövetkeztethető, valamint a szerződéskötéshez vezető folyamat, a tárgyalások, esetlegesen a felek között korábban fennállt kapcsolat során megismert körülmények, valamint a racionálisan gondolkozó jogalanytól elvárható ismeretek számítanak. Nem várható el ugyanis a jogalanytól – különösen a mindkét felet terhelő tájékoztatási és együttműködési kötelezettség mellett –, hogy saját forrásból, saját utánajárással derítse ki, mi volt partnere motivációja a teljesítési határidő, a teljesítés mennyisége vagy más szerződési kikötés meghatározása során. Végül az előreláthatósággal kapcsolatban fontos annak tisztázása, hogy a következményi károk megtérítésére csak akkor köteles-e a szerződésszegő fél, ha ezeknek mértékét, legalább nagyságrendileg előreláthatta, vagy elegendő a kár bekövetkezésével számolnia, de a mérték előreláthatósága nem befolyásolja a kártérítési kötelezettséget. Véleményünk szerint az utóbbi felfogás lehet az, amely vezérelvként szolgálhat az új kontraktuális felelősségi alakzat értelmezése és alkalmazása során. A jogosult érdekei ugyanis azt kívánják, hogy a kockázatelosztási, kockázattelepítési modellben a másik féllel csak a következményi károk lehetőségét ismertesse meg, de ezen károk mértékének pontos ismerete már nem feltétele annak, hogy a következményi károkra is kiterjedjen a szerződésszegő fél kártérítési felelőssége. Egy példával érzékeltetve, amennyiben egy autógyár alkatrészt rendel partnerétől, erre a fajta és mennyiség szerint meghatározott dolgok határidős adásvétele szabályainak hatálya alá tartozó adásvételi szerződést köt, elegendő arról informálnia az eladót, hogy a megjelölt teljesítési határidő az alkatrész beszerelésének munkafolyamatban tervezett időpontjához igazodik, és a kész autók legyártásának végső határidejét azért kell tartania, mert a gépjárművek vevője késedelmi kötbért kötött ki a szerződésben. A késedelmi kötbér számítási módját, mértékét már nem kell az alkatrész gyártójának előrelátnia, kalkulálnia ahhoz, hogy késedelme esetén – amennyiben emiatt a kész gépjárművek nem készülnek el időben – az autógyár (a vevő) a saját vevője irányába fennálló kötbér fizetési kötelezettségét áthárítsa rá, a kártérítés mértékébe kalkulálva azt.

A Ptk. 6:144. § értelmében a kontraktuális felelősségről rendelkező fejezetben nem szabályozott kérdésekben a deliktuális felelősség körében rögzített rendelkezések alkalmazandók. Szemben a korábbi szabályozással azonban, ahogyan láttuk, a felelősség lényegét érintő szabályok jelentősen eltérnek a felróhatóságon alapuló deliktuális felelősségi rendelkezésektől, és az utaló szabály a károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, a többes károkozás esetére, a kár fogalmára és a kártérítés módjára vonatkozik csupán.

A szerződésszegés következtében előálló kár fogalmával kapcsolatban a szerződésen kívüli károkozás szabályainak megfelelő alkalmazásával csak vagyoni károkról rendelkezik a Ptk. A személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni

sérelemért járó sérelemdíjról rendelkező 2:52. § sem utal arra, hogy szerződésszegés következtében előállhatnak-e nem vagyoni sérelmek, és az erre alapított igények milyen felelősségi szabályok szerint bírálандók el. Tény, hogy a Ptk. Hatodik könyvének XXII. Fejezete (A szerződésszegés általános szabályai) a kártérítés mértékével kapcsolatban csak vagyoni károkról szól, és a deliktális felelősség körében meghatározott kárfogalom is – a nem vagyoni kár és az ezért járó nem vagyoni kártérítés intézményének megszüntetésével – vagyoni károkra korlátozódik. A sérelemdíj azonban a polgári jogi felelősség olyan sajátos intézménye a magyar magánjogban, amely kizárólag személyiségi jogok megsértése esetén jár a sértettnek. A személyiségi jogok megsértése – hasonlóan a vagyoni károk okozásához – általában tiltott, jogellenes magatartás, a konkrét cselekvés vagy mulasztás formájától függetlenül. Mivel a sérelemdíj megfizetésére vonatkozó felelősség körében a Ptk. nem alkot új felelősségi rezsímet, a kártérítési felelősség szabályait rendeli megfelelően alkalmazni. Nem véletlen, hogy a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabály nem nevesíti külön a szerződésszegésért való kártérítési felelősséget vagy a szerződésen kívül okozott károkért való felelősséget, hanem csupán kártérítési jogról rendelkezik. Ebből ugyanis az következik, hogy amennyiben a szerződés megszegése vagyoni károkon túl vagy azok hiányában a másik szerződő fél személyiségi jogát is sérti (pl. utazási szerződések esetében a hibás teljesítés), akkor mivel szerződéses jogviszonyban történt a személyiségi jogok megsértése, a kontraktuális felelősség objektív felelősséget előíró szabályát kell alkalmazni. Véleményünk szerint azonban a bagatell igények hatékony kiszűrése érdekében fokozottan figyelemmel kell lenni arra, hogy a kártérítés mértékének meghatározásánál a Ptk. 6:143. § kizárólag a szolgáltatás tárgyában keletkezett kár megtérítése körében ismeri el az objektív felelősséget. Az ezen kívüli kártételek – és analógia útján álláspontunk szerint a kárnak már nem minősülő nem vagyoni sérelmek – csak az előreláthatóság sikeres bizonyítása esetén kerülhetnek értékelésre. A szerződésszegésre alapított sérelemdíj iránti igény esetében így az előreláthatóságnak kiemelt jelentősége van.

2. Szigorodó gondossági követelmények

Léteznek olyan esetek, amikor a jogsértések megvalósításához több szereplőre van szükség. A közös károkozás szabályai azonban sok esetben alkalmazhatatlannak bizonyultak, hiszen akár jogszabályi rendelkezés folytán, akár a bíróságok értelmezése alapján a kártérítési felelősség megállapításának valamely feltétele – rendszerint a felróhatóság vagy a jogellenesség – egyik vagy másik szereplő oldalán hiányzott. Klasszikus példa erre az interneten megvalósuló jogsértések példája. Olyan esetekben, amikor jogsértő tartalmat tesz közzé valaki a világhálón, akkor bár őt tekintjük károkozónak, jogsértőnek, mégis számos más szereplő kapcsolódik be abba a folyamatba, mely a jogsértő magatartást a nyilvánossághoz közvetíti, megjeleníti. A tárhelyszolgáltató, a gyorsítótár szolgáltató, az internetkapcsolat szolgáltatója mind olyan szereplők, akik észrevétlenül ugyan, de nélkülözhetetlen szerepet játszanak abban, hogy a jogsértés megtörténhessen, kifejthesse negatív hatását. Az elektronikus kereskedelem szabályozása a közvetítő szolgáltatókat azonban mentesíti a jogsértő információ, adat továbbítása miatti felelősség alól, amennyiben eljárásuk megfelel az ún. *notice and take-down* követelményeknek. Ez alapján a közvetítő szolgáltató nem köteles a közreműködésével továbbított információ tartalmi monitorozására, azonban amennyiben tudomására jut a jogsértés – akár a sérelmet szenvedett fél, akár a

hatóság az információ forrása –, köteles azt haladéktalanul eltávolítani.¹⁰ A szabályozás analógiájára alapozva az internetes média esetében az anonim hozzászólásokban megjelenő jogsértésekért való felelősség is kizártnak tűnhet. Nem felel tehát az a világhálón megjelenő, a hozzászólás lehetőségét kínáló oldalt üzemeltető jogalany a kommentek között megjelenő – jellemzően személyiségi jogot sértő – jogellenes megjegyzésekből eredő károkért, nem vagyoni sérelmekért, melyeket nem ő tett közzé, és amelyeket a jogosult kérésére – amint az a komment jogsértő voltára felhívta a figyelmét – haladéktalanul eltávolított. Ugyanakkor eleve vitás, hogy az elektronikus kereskedelem körébe értett közvetítő szolgáltatók fogalma kiterjeszthető-e ezekre az esetekre. Az Eker tv. kifejezetten ugyanis nem vonja hatálya alá az ilyen oldalakat fenntartó jogalanyokat, hiszen az elektronikus kereskedelmi tevékenység gazdasági jellegű tevékenység. A valamely hírhez, bejegyzéshez a hozzászólás lehetőségét kínáló oldalak pedig jellemzően nem vonhatók ebbe a körbe, mert nem ellenérték fejében végeznek áruértékesítő vagy szolgáltatásnyújtásra irányuló tevékenységet. A Kúria egy határozatában foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az Eker tv. 1. § (4) bekezdésének értelmében a törvény hatálya nem terjed ki az olyan közlésekre, amelyet gazdasági vagy szakmai tevékenység vagy közfeladat körén kívül eső célból eljáró személy tesz információs társadalommal összefüggő szolgáltatás igénybevételeivel. A közvetítő szolgáltató pedig elsősorban a tárhelyszolgáltatók körét fogja át. Az oldalon a hozzászólás lehetőségét kínáló üzemeltető azonban a tárhelyszolgáltatók körébe nem vonható. Ha az oldal üzemeltetője az internetes portálon különböző hozzászólások elhelyezésére biztosít lehetőséget olyan formában, hogy ezt nem ellenőrzi (értve ellenőrzés alatt elsődlegesen a hozzászólás tartalmát, és nem a hozzászóló személyét), akkor számolnia kell azzal, hogy a hozzászólások között jogsértő tartalmú is szerepel.¹¹ A kommentek ugyan magánjellegű megnyilvánulások, azonban mivel ezek elhelyezésére és nyilvánossághoz közvetítésére az oldal üzemeltetője ad lehetőséget, így már megállapította a bíróság a jogsértést a kommentelést lehetővé tevő, kérdéses oldalt üzemeltető cselekvésével kapcsolatban.

Utalnunk kell ehelyütt a legújabb nemzetközi tendenciákra is. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) gyakorlatában találunk arra példát¹², amikor az internetes hírportál valamely sajtóközleményével kapcsolatosan lehetővé teszi a szabad kommentelést az olvasók számára. A bíróság értelmezésében ilyen esetben a cikkben érintett személy személyiségi jogainak védelmében az oldal üzemeltetője is köteles közreműködni, és az oldalon megjelenő, az érintett becsületét vagy jóhírnevét sértő kommentek tartalmát köteles szűrni. Nem mentheti ki magát a személyiségi jogsértésért való felelősség alól azzal a hivatkozással, hogy a kommentelést a véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása érdekében mindenki számára lehetővé teszi, és nem szűri a kommenteket tartalmuk alapján. Az EJEB értelmezésében, amennyiben a szabad hozzászólás lehetőségét az oldal üzemeltetője lehetővé teszi, akkor – tekintettel a kommentek szerzőinek anonimitására – mindenképpen közre kell működnie az érintett személyiségi jogainak védelmében. Az érintett ugyanis a kommentek névtelensége és a szerzők be nem azonosítható volta miatt nem tud senkivel szemben sem fellépni személyiségi jogainak védelmében, így az egyetlen erre képes szereplő a jogviszonyban az oldal üzemeltetője lehet. Fontos hangsúlyoznunk azt, hogy nincs jelentősége a felelősség szempontjából annak a

¹⁰ 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről (Eker tv.) 9. § e) pont.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.796/2009/6.

¹² Delfi AS v. Észtország ügy, 64569/09.

ténynek, hogy a hozzászólás lehetőségét kínáló oldal előzetes regisztrációhoz köti-e az írásaihoz kapcsolódó kommentek elhelyezését, vagy sem. A hangsúly ugyanis azon van, hogy az írás, cikk tartalmában érintett jogalany személyiségi jogainak védelmében az oldal üzemeltetőjének kell közreműködnie, hiszen az internet anonimitásából adódóan egyrészt erre a jogosult a komment szerzőjével szemben közvetlenül nem lenne képes, másrészt a jogsértést az oldal teszi lehetővé, amely – a Kúria döntéséből is látható módon – az oldal üzemeltetőjének kockázati körébe vonható. A közvetítő szolgáltatók *notice and take-down* (figyelmeztetés esetén eltávolítási kötelezettség) eljárásával ellentétben tehát ilyen esetben nem várhat arra, hogy valaki felhívja a figyelmét a jogsértő komment tartalmára, magának kötelessége azt monitorozni.

Az Alkotmánybíróság alkotmányjogi oldalról is vizsgálta a kérdést, hiszen a probléma a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban is problémákat hoz felszínre.¹³ Az Alkotmánybíróság határozata a fenti okfejtést még egy fontos dimenzióval egészíti ki. A komment moderálása sem vezet véleménye szerint feltétlenül a felelősség alóli mentesülésre: a moderált komment, ha jogsértő, ugyanolyan jogi következménnyel jár, mintha nem lett volna moderálva. A kommentek moderálása nem mentesít ugyanis a jogsértő közlésért való felelősség alól. A kommentek moderálásáról a weboldal fenntartójának van lehetősége dönteni. A jogsértő közleményekért való felelősség az Alkotmánybíróság érvelése szerint egyértelműen független a moderálás tényétől. A nem moderált kommenteket közzé tevő oldal fenntartójával szemben a jogsértés megállapítását pedig a taláros testület arányos szankciónak tartja. *„Az arányosság követelménye szerint az alapjog szükséges korlátozása is csak akkor igazolható, ha a cél elérésére alkalmas legkisebb alapjog korlátozással jár. Az internetes megjegyzések jogsértő tartalmáért való felelősség esetén a legkisebb hátrány megállapításánál abból kell kiindulni, hogy a moderált kommentekért való felelősség, a jelenlegi szabályozásban a sajtószabadság legkedvezőbb (legenyhébb), a cél elérésére alkalmas korlátozása. A korlátozás arányosságának kérdését ennek alapján a komment közzétevője felelőssége tekintetében nem kell vizsgálni. Ha a kommentek közzétételéért való felelősség nem függ a moderálástól, mert a közlés tényén alapszik, nem indokolt a moderált és nem moderált kommentek között különbséget tenni az alapjog korlátozás arányosságában sem. Nem indokolt ennek megfelelően a nem moderált kommentek külön, kedvezőbb kezelése sem. A korlátozás arányossága alkotmányjogi szempontból azonban függ a kártérítés összegétől. Így a személyiségi jogsértésekért megállapított kártérítések esetében is irányadók a véleménynyilvánítás (benne a sajtó) szabadságának korlátozásával kapcsolatos alkotmányos szempontok, amelyek a vélemény szabadságának és az egyén jogainak megfelelő egyensúlyát kívánják meg, figyelembe véve az Alaptörvény VI. cikkét és a közszereplők bírálhatóságának nagyobb szabadságát is. Ha a moderálást vállaló internetes szolgáltatók felelősek az oldalukon megjelent jogellenes közlésekért, akkor a moderálást nem vállaló oldalak működtetőivel szemben a jogsértés megállapítása nem tekinthető aránytalannak”.*

Új tendenciaként azonosíthatjuk azt az Európában és az Egyesült Államokban egyre nagyobb népszerűségnek örvendő felfogást, mely a fent ismertetett EJEB döntéshez hasonlóan aktív cselekvést követel meg az érintett jogainak védelme érdekében mindazon személyektől és szervezetektől, akiknek a közreműködésével mások jogsértést valósíthatnak meg. Egy amerikai esetben¹⁴ az alperessel magánnyomozói

¹³ 19/2014. (V.30.) AB határozat.

¹⁴ *Rensburg v. Docusearch* 816 A.2d 1001 (N.H.) 2003.

szolgáltatásokra kötött szerződést a későbbi elkövető. Az elkövető azt szeretne volna kideríteni, hogy a felperesek hozzátartozója, egy hölgy pontosan hol dolgozik, és milyen napi rutin szerint érkezik munkahelyére és távozik onnan. Az alperes átadta a kért információt az elkövetőnek, aki később ennek ismeretében megvárta az áldozatot a munkahelye előtt, és amikor az onnan távozni akart, hidegvérrel agyonlőtte. Az áldozat hozzátartozói azért perelték az alperes magánnyomozó irodát, mert véleményük szerint a gondos eljárás követelményét (*duty of care*) megsértette azáltal, hogy nem járt el körültekintően a vele szerződő elkövető motivációinak megismerése érdekében, és ezzel hozzájárult a jogsértés megvalósításához. A per során a bíróság megállapította, hogy az elkövető és az áldozat közötti múltbéli kapcsolatból alappal lehetett volna arra következtetni, hogy az áldozat privátszférájába tartozó információt az elkövető az áldozatnak való sérelem okozására kívánja majd nagy valószínűséggel felhasználni. Ez pedig elegendő indokként szolgált a bíróságnak arra, hogy az alperes magánnyomozó iroda kártérítő felelősségét megállapítsa. A döntés egy teljesen új irányt mutat a polgári jogi felelősség legújabb kori fejlődésében. Látható, hogy felgyorsult világunkban a jogsértések lehetőségének megnövekedésével mindazon személyek és szervezetek, akik kapcsolatba kerülhetnek károkozásra, jogsértésre felhasználható információkkal, kötelesek tevékenyen közreműködni az érintett jogainak megóvásában, védelmében, és a korábbinál jóval körültekintőbben eljárni. Az elvárható magatartás – vagy ha úgy tetszik a gondosság követelményének – olyan új, kiterjesztett értelmezésével van dolgunk, amely vélhetően új elvárásként megjelenik majd a magyar társadalomban is, és előbb vagy utóbb a magyar bíróságoknak is akceptálniuk kell ezeket az igényeket.

3. A jogok feladásának elmélete

A polgári jogi felelősség a vétkesség központi szerepének feladását, illetve kárkötelemben elfoglalt pozíciójának megváltozását követően egy alapvetően más károsulti emberképre modellezi működését. Míg a vétkességi eszme aranykorában, amikor a vétkes kötelezettségszegés szankciójaként funkcionált a felelősség, a károsulti oldal közrehatásának meglehetősen kevés szerepet szántak, addig napjainkban a károsultat terhelő kötelezettségek jelentősen ártértékelődtek. A magánjogi jogviszonyok egyenrangú felek közötti kapcsolatokat feltételeznek, így ennek megfelelően a károsult, jogaiban sérelmet szenvedett fél sem lehet olyan, aki kizárólag a másik fél kötelezettségszegésére alapítva követelheti a felelősség jogkövetkezményének alkalmazását. A kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség hazánkban is rögzült terhek a károsulti oldalon, melyek elhanyagolása a kártérítési kötelezettség terjedelme vonatkozásában bír kiemelt jelentőséggel. Napjainkban azonban kialakultak olyan élethelyzetek, melyekbe való önkéntes belebonyolódással a károsult, sértett tulajdonképpen feladja jogai védelmét, és vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon szűk körben, extrém jogsértések esetén fordulhat a polgári jogi felelősség szankciórendszeréhez kompenzációt vagy elégtételt keresni. Az egyik ilyen nyilvánvaló példa a közéleti szereplők személyiségvédelmének gyakorlata. Pontosan a véleménynyilvánítás jogával való ütközés miatt az állammal, állami szervekkel, a közhatalmat megtestesítő személyek nyilatkozataival kapcsolatos véleményekre alapított jogsértések esetében a tolerancia-küszöb jóval magasabb, mint a fenti szervek, személyek körén kívüli más jogalanyokra vonatkozó bírálatok, értékítéletek esetében. Az állami és helyi önkormányzati feladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének nyilvános bírálhatóságához kiemelkedő – ezért fokozott védelmet élvező – alkotmányos érdek fűződik. Személyiségvédelmet nem alapoznak

meg az olyan értékítéletek, amelyek a közügyekre vonatkozó vélemények ütközésében kapnak hangot, még akkor sem, ha azok túlzóak és felfokozottak. A jóhírnév sérelme esetén azt kell vizsgálni, hogy a sérelmet előidéző cselekményhez felhasználtak-e olyan valótlan tény, amely más személyre vonatkozik, és sérti ezt a személyt. A polgármesteri hivatal referense köztisztviselő, és mint ilyen, olyan közhivatalnok, akivel szemben a véleménynyilvánítási szabadság csak kisebb mértékben korlátozható, valamely tény közlése is minősülhet véleménynek.¹⁵ A közszereplők személyiségvédelmével kapcsolatban is megállapítható, hogy a bírálatok, velük szemben megfogalmazott vélemények, ellenvélemények kapcsán csak akkor valósul meg az érintett közszereplő személyiségi jogainak sérelme, ha ez a bírálat túlzó, egyértelműen a közszereplő személyét lealacsonyító. A közszereplők esetében ugyanis személyiségük szükségképpen összefonódik véleményükkel, a képviselt eszmékkel, elvekkkel, nézetekkel. Óhatatlanul így a nézeteiket bíráló vélemények személyükkel is kapcsolatba hozhatók. Közszereplő részéről másik közszereplőről elhangzott túlzó és megalapozatlan értékelés esetén nincs mód a véleménynyilvánítás miatti személyiségi jogi védelem nyújtására.¹⁶ A politikai vita hevében tett, a politikusok egymás közti szóváltása során a közügyekre vonatkozó véleménynyilvánítási szabadság kiemelkedően magas alkotmányos értéktartalmából következően a közszereplő személyiségi jogainak sérelmét csak súlyos vagy kirívó jogsértések esetén lehet megállapítani. A közéleti szereplőnek a bírálat és a kritika során többet kell elviselnie, mint másoknak.¹⁷ Nem sért személyiségi jogot, ha egy politikus nyilatkozatát – esetleg valódi szándékától is eltérően – tartalmi jegyek alapján értelmezik és a nyilatkozattal szemben elmarasztaló ellenvéleményt fogalmaznak meg.¹⁸ A közszereplőkhöz hasonlóan a művészek alkotásaival szemben megfogalmazott vélemények, kritikák sem minősülnek önmagukban a művész jóhírnevét sértő cselekményeknek. A műalkotások ugyan szellemi alkotások lévén a művész személyiségének külvilágban is megjelenő dolgokban manifesztálódó eszközei, azonban a véleménynyilvánítás körébe tartozik a velük szemben megfogalmazott vélemény, kritika, amíg kifejezőmódjában nem indokolatlanul bántó, lekicsinylő vagy megalázó. Ugyanakkor az erős töltetű kifejezések a műkritika olyan eszközei, amelyeket a produkciójával nyilvánosság elé lépő művésznek túrníe kell.¹⁹ Az író az általa kifejezett művészi cél, az egyetemesebb valóság ábrázolása érdekében jogosult alkotásához felhasználni, átformálni, átalakítani a saját emlékeit, élményeit a társadalmi érdekek és mások jogos érdekeinek a korlátai között. Más személyiségi jogainak a megsértésére azonban nem jogosult. Valamely sajtótermék általánosságban helyes célkitűzései sem engedik meg azt, hogy részleteiben másnak a személyiségi jogait megsértse. Ha az alkotó a művében olyan személyt ábrázol, aki valamilyen módon felismerhető, köteles az ábrázolt szereplőnek a személyiségi jogait tiszteletben tartani. A szépirodalmi alkotás tartalma, utalásai alapján felismerhető személy orvoslást kérhet, ha az ábrázolás a személyiségi jogait sérti. Az igény érvényesítésének a feltétele azonban, hogy a valóságban élő személy és az irodalmi műben szereplő személy felismerhető és azonosítható legyen.²⁰ A művészegyüttesből kivált tag számára az okozhat sérelmet, ha az együttes személyi összetételének megváltozása olyan művészi karakter- és színvonalváltozással járna, amely a kivált

¹⁵ BDT2001. 368.

¹⁶ BDT2003. 839.

¹⁷ BDT2000. 237.

¹⁸ BH2008. 329.

¹⁹ BDT1999. 3.

²⁰ BH1980. 377.

tagnak – mint az együttes korábbi tagjának – művészi hírnevét veszélyeztetné.²¹ Tudományos kérdésekben a vita a véleménynyilvánítás eszköze, a tudományt előre vivő szükségképpen velejáró. A történész szakembernek egy történelmi eseménnyel kapcsolatban tartott rendezvényről alkotott véleménye – annak érték- és valóságtartalmától függetlenül – személyiségvédelmet nem alapoz meg. Történelmi, társadalmi, politikai vita eldöntése nem feladata a bíróságnak.²² Saját személyében kérhet személyiségvédelmet az a közszereplő, akinek a hozzátartozójáról az elektronikus sajtó nagy nyilvánosság előtt oly módon közölt sértő és valótlan tényeket, hogy a hozzátartozó személyét a közszereplőhöz fűződő hozzátartozói kapcsolat által jelenítette meg.²³ A közszereplőkről alkotott kedvezőtlen véleménynyilvánítás, értékítélet önmagában akkor sem alapoz meg személyiségvédelmet, ha túlzó, vagy felfokozott érzelmeket tükröz. A közéletben részt vevő személyeknek ugyanis számolniuk kell azzal, hogy politikai ellenfeleik (különösen választási időszakban) tevékenységüket, szereplésüket kritikával illetik és erről a közvéleményt tájékoztatják. A közélet szereplőinek pedig el kell viselniük a személyüket kedvezőtlen színben feltüntető és tevékenységüket negatív módon értékelő véleményt, kritikát is.²⁴ Saját személyében kérhet személyiségvédelmet az a közszereplő, akinek a hozzátartozójáról az elektronikus sajtó nagy nyilvánosság előtt oly módon közölt sértő és valótlan tényeket, hogy a hozzátartozó személyét a közszereplőhöz fűződő hozzátartozói kapcsolat által jelenítette meg.²⁵ A közszereplőkről alkotott kedvezőtlen véleménynyilvánítás, értékítélet önmagában akkor sem alapoz meg személyiségvédelmet, ha túlzó, vagy felfokozott érzelmeket tükröz. A közéletben részt vevő személyeknek ugyanis számolniuk kell azzal, hogy politikai ellenfeleik (különösen választási időszakban) tevékenységüket, szereplésüket kritikával illetik és erről a közvéleményt tájékoztatják. A közélet szereplőinek pedig el kell viselniük a személyüket kedvezőtlen színben feltüntető és tevékenységüket negatív módon értékelő véleményt, kritikát is.²⁶ Az új Ptk. azzal, hogy a 2:44. §-ában a közéleti szereplők személyiségvédelmével kapcsolatosan eltérő rendelkezést fogalmaz meg, régi elmaradását pótolja a magyar polgári jogi jogalkotásnak. A fent bemutatott jogesetekből, a bírói gyakorlatban kikristályosodott elvekből és ítélkezési állandókból látható, hogy a közéleti szereplők személyiségvédelme igényli a személyiségvédelem általános, valamennyi emberre vonatkozó szabályainak és szellemének átértékelését. A jogalkotó azonban a Ptk. 2:44-ában mégis egy alkalmatlan, a kialakult gyakorlatot és a társadalmi elvárásokat nem tükröző, bizonyos fokig belső ellentmondásokkal terhelt megfogalmazását adja ennek a sajátos védelemnek. A cél nyilvánvalóan a kialakult gyakorlat kodifikálása volt, azonban a szakasz megfogalmazása pontosan ezzel szembehelyezkedve állítja új alapokra a közéleti szereplők személyiségvédelmét. A közéleti szereplő fogalmának meghatározásával adós marad a Ptk., azonban a bírói gyakorlatban eddig nem mutatkozott bizonytalanság azt illetően, mely személyeket is kell közéleti szereplőként kezelni. Nem az országos elismertség a lényeges e körben, sokkal inkább az, hogy a legközelebbi ismerősök körén kívüli személyek számára is jelentőséggel vagy legalább hírértékkel bírjon az érintett életével kapcsolatos bármilyen esemény. A közéleti szereplés ebből következően egy önként vállalt szerepkör, az esetek

²¹ BH1979. 411.

²² BH2006. 210.

²³ EBH2004. 1116.

²⁴ BH2004. 104.

²⁵ EBH2004. 1116.

²⁶ BH2004. 104.

túlnyomó többségében. A politikusok, színészek, írók, modellek mind olyan foglalkozást választottak maguknak, amely szükségképpen nagy érdeklődéssel kísért életet is jelent egyben. A közszereplő személyiségvédelmét pontosan azon az alapon kell alacsonyabb fokon garantálni, mint más személyek esetében, hogy a közszereplő jellemzően saját döntéséből adódóan kerül a figyelem középpontjába. A Ptk. ezzel szemben bár elismeri minden személy jogát a közügyek szabad vitatásához, mégis gyakorlatilag – a törvényszöveg nyelvtani értelmezését követve – kizárja annak lehetőségét, hogy egy közéleti szereplő személyiségi jogait bárki megsértse. A kritizálhatóság követelményei között megjelenő szükségesség és arányosság az alkotmányjog sajátos fogalmai, melyek a jogalkotóval szemben jelölnek ki bizonyos korlátokat valamely alapjog korlátozása során. Az a kitétel pedig, hogy egy közéleti szereplő személyiségi jogát csak a fenti megszorításokkal együtt is csupán olyan módon lehet sérteni jogszerűen, hogy az nem jár a közéleti szereplő emberi méltóságának sérelmével, lényegében kizárja annak bármilyen lehetőségét, hogy a közszereplő személyiségi jogát megsértsék. A Ptk. ugyanis az emberi méltósághoz való jogot a személyiségi jogok anyajogaként, a személyiségi jogok szinonimájaként használja. Ebből pedig az következik, hogy valamennyi részjogosítvány az emberi méltósághoz való jogra vezethető vissza. Ha szigorúan értelmezzük a Ptk. közéleti szereplők személyiségvédelméről rendelkező szakaszát, akkor gyakorlatilag lehetetlenné válik a közéleti szereplő személyiségi jogainak megsértése, és a szabályozás pont az elérni kívánt célt hagyja figyelmen kívül, abszolút és semmilyen okból nem korlátozható, sérthető személyiségi jogokat biztosítva ezzel a közszereplőknek. Ezt a belső ellentmondást nehéz a törvényszöveg bármilyen értelmezésével feloldani, azonban a teleologikus értelmezés talán célravezető lehet abban a körben, hogy a megfogalmazást jogalkotási hibaként azonosítsuk, és a kialakult és elfogadott bírói gyakorlatot az új Ptk. hatálya alatt is fenntarthassuk. Mivel 2:42. § elismeri a közügyek szabad vitatásához fűződő alapjogot, és annak gyakorlására is lehetőséget ad, így nyilvánvalóan nem lehetett a célja a jogalkotónak, hogy a közügyeket megtestesítő közéleti szereplőket olyan abszolút és korlátozhatatlan személyiségi jogokkal ruházza fel, amelyek teljességgel kiüresítik a közügyek szabad vitatásához fűződő alapjog tartalmát. A közéleti szereplőket is megilleti a személyiségi jogaik védelme és a Ptk.-ban a személyiségi jogok megsértése esetén alkalmazható jogvédelmi eszközök igénybevételének lehetősége, azonban az ő esetükben a túrésküszöb pontosan a közügyek szabad vitatásához való alapjog létezése és elismerése miatt magasabb kell, hogy legyen. Ebben a felfogásban a személyiségi jogok megsértésének „szükséges és arányos mértéke” valójában azt jelenti, hogy a közéleti szereplő becsületét és jóhírnevét érintő kijelentések sem mehetnek át személyeskedésbe, azaz a közéleti szereplő által megjelenített vagy képviselt eszme, felfogás, álláspont kritikája helyett nem irányulhatnak céltalanul csupán az érintett megalázására, kifigurázására, lealacsonyítására. Véleményünk szerint a Ptk. 2:44. § nem indokolja a bírói gyakorlatban a közéleti szereplőkkel kapcsolatban kialakult személyiségvédelemre vonatkozó elvek és ítélkezési vívmányok átalakítását még akkor sem, ha annak nyelvtani értelmezéséből más következne. Ezt az értelmezést támasztja alá az alapvetően az emberi méltósághoz való jog alkotmányjogi fogalmát e körben használni rendelő 7/2014. (III. 7.) AB határozat is.

A közéleti szereplők személyiségvédelmének példája mellett szólnunk kell azokról az esetekről is, amikor a jogok feladásának teóriáját a bírói gyakorlat valamely tevékenységbe, cselekvésbe való beleegyezés miatt a társadalmi erkölcs oldaláról minősíti olyan önhibának, mely kizárja a felelősséget a károkozó oldalán. A német

bíróságok gyakorlatában például a stoppolás és ezzel idegen vezetők gépjárművébe való beszállás olyan, morálisan elítélendő cselekedet, amely a később bekövetkező károk, sérelmek (pl. a stoppos megerőszkolása) esetén nem ismeri el a kártérítési igények jogszerűségét. A stoppos ugyanis ezzel a cselekvésével feladja jogait, lemond jogairól, így jogvédelemben később nem részesülhet.²⁷

Záró gondolatok

A magyar magánjog kétségkívül a megújulás korszakát éli. Ennek jelei között feltétlenül értékelhetjük a Polgári Törvénykönyv hatályba lépését, azonban az igazi megújulás mozgatórugója a folyamatosan változó, a globális gazdaság folyamataira is figyelemmel lévő társadalmi-gazdasági környezet és annak megváltozott igényei. Az új magánjogi kódex ezt a fenomént felismerve, számos helyen támaszkodik a jogalkalmazó jogértelmező képességeire, a tényleges jogvita szabályokra vetítése, szubszumálása során. A polgári jogi felelősség kérdése ebben a helyzetben mindenképpen kulcsfontosságú, hiszen a jogsértések egyenes következményeként, szankciójaként áll be, így a társadalmi viszonyok egyensúlyának megőrzésében, valamint a jogsértés következtében megbomlott ideális viszonyok helyreállításában egyaránt nagy szerepe van. A tanulmányban bemutatott jelenségek számos esetben nem a jog által generált, öngerjesztő kérdések, hanem a megváltozott társadalmi-gazdasági környezet által indukált problémák, melyek megoldásához a Ptk. utat mutat.

Irodalomjegyzék:

1. Kemenes István: A kontraktuális kártérítés egyes kérdései, Magyar Jog, 2017/1. 1-10.
2. Kemenes István: A gazdasági szerződések követelményei és az új Ptk., Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/1. 9-31.
3. Kemenes István: A jogi személy elkülönült felelősségének "áttörése", Budapest, Bérczi Imre-jubileum (2000) 315-330.
4. Menyhárd Attila: Basic Questions of Tort Law from a Hungarian Perspective, In: Koziol Helmut (szerk.): Basic questions of tort law from a comparative perspective, Bécs, Jan Sramek Verlag (2015) 251-351.
5. Menyhárd Attila: Felelősség szerződésszegésért, Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/3. 25.
6. Smied Orsolya: A nem vagyoni kártérítés joggyakorlatának elemzése a magyar jogszabályok és a BGB alapján figyelemmel a jogintézmény fejlődésére, Jogi Fórum, 2001/3. 102.
7. Vékás Lajos: Az új magyar Polgári Törvénykönyv: gazdasági-társadalmi változások tükré, In: Szalma József (szerk.): A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (2013) 7-23.
8. Vékás Lajos: Az új Ptk. eddigi tapasztalatai, In: Benisné Györffy Ilona (szerk.): Tizenkettedik Magyar Jogászggyűlés, Budapest, Magyar Jogász Egylet (2014) 147-162.

²⁷ Smied Orsolya: A nem vagyoni kártérítés joggyakorlatának elemzése a magyar jogszabályok és a BGB alapján figyelemmel a jogintézmény fejlődésére, Jogi Fórum, 2001/3. 102.

9. Wellmann György: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban II. rész,
In: Wellmann György (szerk.): Szerződések tára – Az új Ptk. alapján, HVG
Orac, Budapest (2014) 37.